

«ЕФЕКТ МАТИЛЬДИ» ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ СЕГРЕГАЦІОНІЗМ В ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ: ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Слободиська О. А.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету
ORCID ID: 0000-0001-9708-2679

У статті здійснено системний історико-психологічний аналіз інституційних та соціокультурних бар'єрів, з якими зіштовхувалися жінки-дослідниці на етапах становлення та еволюції психології як самостійної науки (кінець XIX – середина XX ст.). Актуальність дослідження зумовлена необхідністю подолання традиційного андроцентричного упередження в історіографії та відновлення справедливості щодо теоретичного доробку жінок-науковиць. Метою праці є комплексне розкриття механізмів функціонування «ефекту Матильди» в психологічній науці, висвітлення специфіки академічного сегрегаціонізму (обмеження доступу до наукових ступенів, лабораторій та вчених рад) та оцінка концептуальних проривів, здійснених жінками. За допомогою застосування порівняльно-історичного, біографічного та контент-аналітичного методів простежено траєкторію подолання інституційних обмежень на прикладі праць Мері Вітон Калкінс, Маргарет Флой Вошберн та Сабіни Шпільрейн, чий внесок у теорію пам'яті, порівняльну психологію та психоаналіз тривалий час піддавався замовчуванню. Окрему увагу приділено експериментальним досягненням другої половини XX ст., які зумовили когнітивний переворот у психології, а саме розробленню екологічного підходу та парадигми «зорового обриву» Елеонор Гібсон, атенційній моделі послаблення та теорії інтеграції рис Енн Трісман, відкриттю ефекту дезінформації та пластичності спогадів Елізабет Лофтус. Доведено, що залучення фемінного досвіду спричинило ґносеологічне розширення предметного поля психології, трансформували уявлення про сприйняття, увагу, пам'ять та розвиток особистості. Обґрунтовано методологічні та методичні рекомендації щодо деконструкції андроцентричного підходу в освітньому процесі закладів вищої освіти шляхом впровадження наскрізного гендерного підходу та аналізу «ефекту Матильди» як навчального кейсу під час викладання курсу «Історія психології».

Ключові слова: історія психології, «ефект Матильди», інституційний сегрегаціонізм, андроцентризм, історіографія, наукові парадигми, когнітивний переворот, гендерна чутливість.

Slobodyska O. A. "The Matilda effect" and institutional segregationism in the history of psychological science: a historical and methodological analysis

The article carries out a systematic historical and psychological analysis of institutional and socio-cultural barriers faced by female researchers during the formation and evolution of psychology as an independent science (late 19th – mid-20th century). The relevance of the study stems from the need to overcome traditional androcentric bias in historiography and to restore epistemological justice regarding the theoretical achievements of female scientists. The aim of the work is a comprehensive disclosure of the mechanisms behind the "Matilda effect" in psychological science, highlighting the specifics of academic segregationism (restricted access to academic degrees, laboratories, and scientific councils), and assessing the conceptual breakthroughs made by women. By applying comparative-historical, biographical, and content-analysis methods, the study traces the trajectory of overcoming institutional limitations through the work of Mary Whiton Calkins, Margaret Floy Washburn, and Sabina Spielrein, whose contributions to memory theory, comparative psychology, and psychoanalysis were long subjected to suppression or appropriation. Special attention is paid to the experimental achievements of the second half of the 20th century, which led to the cognitive revolution in psychology: the development of the ecological approach and the «visual cliff» paradigm by Eleanor Gibson, the attenuation model of attention and feature integration theory by Anne Treisman, and the discovery of the misinformation effect and memory malleability by Elizabeth Loftus. It is proven that the inclusion of female experience led to an epistemological expansion of the subject matter of psychology, transforming concepts of perception, attention, memory, and personality development.

Methodological and pedagogical recommendations for deconstructing the androcentric approach in higher education are substantiated through the implementation of a cross-cutting gender approach and the analysis of the “Matilda effect” as an educational case study in teaching the “History of Psychology” course.

Keywords: history of psychology, “Matilda effect”, institutional segregationism, androcentrism, historiography, scientific paradigms, cognitive revolution, gender sensitivity.

Вступ. Трансформаційні процеси, що охопили сучасну психологічну науку, зумовлюють критичну потребу в переосмисленні її історіографічного фундаменту. Протягом тривалого часу розбудова концептуального апарату психології відбувалася переважно в межах андроцентричної парадигми, де ключові теорії особистості, пізнавальних процесів та поведінки формувалися науковцями-чоловіками. Такий підхід призвів до системної деформації історико-психологічного дискурсу, у якому роль та вагомість внеску жінок-науковиць піддавалися замовчуванню, фрагментації або інституційній маргіналізації. Універсалізація чоловічого досвіду як єдиного еталону норми призвела до утворення значних історіографічних лакун та викривлення цілісного уявлення про еволюцію наукових ідей.

Актуальність історико-психологічного аналізу цієї проблематики полягає в необхідності деконструкції академічної сегрегації та заповнення історіографічних прогалин. Дослідження соціокультурних та інституційних обмежень кінця XIX – другої половини XX ст. дає змогу розкрити глибинні механізми, через які фундаментальні теорії, емпіричні відкриття та методологічні новації жінок-психологів сприймалися як супутні, другорядні або комплієтивні відносно робіт їхніх колег-чоловіків. Відновлення наукової справедливості є не лише актом морального вшанування пам'яті видатних дослідниць, а й важливим епістемологічним кроком для розуміння справжньої логіки розвитку психологічної думки, еволюції наукових шкіл та зміни парадигм [2].

Необхідність системної рефлексії внеску жінок у психологію зумовлена також сучасними запитами вищої школи. Формування критичного мислення здобувачів вищої освіти передбачає подолання андроцентричних стереотипів та застарілих догм у викладанні фундаментальних дисциплін. Осмислення того, як гендерний чинник впливав на формування наукового знання, добір дослідницької про-

блематики та інтерпретацію результатів, дає змогу вибудувати інклюзивну та дестереотипізовану модель психологічної освіти, засновану на принципах гендерної чутливості та наукового паритету.

Проблема історіографічної переоцінки внеску жінок у розвиток психологічної науки посідає вагоме місце в зарубіжному науковому дискурсі, що відображено у фундаментальних працях D.L. Best & J.L. Gibbons [7], E. Bott Spillius [8], W. Rossiter Margaret [11], G. Stevens & S. Gardner [12]. У сучасному вітчизняному науковому дискурсі історіографічний аналіз становлення світової психологічної науки висвітлено в академічних працях В. Роменця та І. Манохи [4], а окремі аспекти гендерної рефлексії та деконструкції андроцентризму висвітлювалися у роботах О. Щотки [6], Н. Петренко, А. Даніліч-Скакун, А. Дрокіної [2]. Водночас варто констатувати, що в Україні досі спостерігається суттєвий дефіцит як фахових перекладів українською мовою концептуальних першоджерел видатних жінок-психологів (зокрема, робіт М. Калкінс, М. Вошберн, Е. Гібсон, Е. Трісман, Е. Лофтус), так і спеціалізованих аналітичних статей, присвячених системному вивченню їхнього методологічного внеску в еволюцію психологічної думки. Більшість наявних навчальних видань продовжує подавати історію психології крізь призму традиційного маскулінного канону, розглядаючи здобутки дослідниць фрагментарно або ілюстративно, що зумовлює нагальну потребу в ґрунтовній концептуалізації цієї проблематики.

Метою статті є здійснення історико-психологічної рефлексії доробку жінок-науковиць у еволюції психологічної науки, висвітлення соціокультурних та інституційних механізмів їхньої історіографічної маргіналізації («ефекту Матильди»), а також обґрунтування методичних засад деконструкції андроцентричного підходу в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Методи та методики дослідження. Методологічну основу роботи становить комплекс міждисциплінарних історико-психологічних методів. Застосування порівняльно-історичного та історико-генетичного методів дало змогу простежити еволюцію психологічної думки кінця XIX – середини XX ст. в контексті подолання академічної сегрегації. За допомогою біографічного методу та джерелознавчого аналізу першоджерел досліджено професійні траєкторії видатних жінок-науковиць (М.В. Калкінс, М.Ф. Вошберн, С. Шпільрейн, К. Горні, Е. Гібсон, Е. Трісман, Е. Лофтус та ін.). Гендерна деконструкція слугувала оптикумом для викриття андроцентричних упереджень, системних виявів «ефекту Матильди» та обґрунтування методичних засад інклюзивної психологічної освіти.

Результати. Становлення психології як академічної дисципліни наприкінці XIX ст. відбувалося в умовах панування соціокультурного дискурсу, що визначав наукову діяльність як виключно маскулінну сферу. Це створювало системні бар'єри для жінок у здобутті вищої освіти, здійсненні дисертаційних досліджень, отриманні офіційних наукових ступенів та викладацьких посад у провідних університетах.

Провідні університети Європи та США (зокрема, Гарвард, Лейпциг, Оксфорд) протягом десятиліть застосовували політику відкритого або прихованого цензу щодо жінок. Яскравим прикладом є наукова доля Мері Вітон Калкінс. Здійснивши фундаментальні експериментальні дослідження пам'яті (розроблення методу парних асоціацій) та виконавши всі докторські вимоги під керівництвом Вільяма Джеймса, вона так і не отримала офіційного PhD від Гарвардського університету лише через свою статтю. Попри цей інституційний бар'єр, М.В. Калкінс у 1905 році стала першою жінкою-президентом Американської психологічної асоціації (АРА), довівши свій найвищий авторитет у науковій спільноті [7].

Потрібно згадати також про дискримінацію в доступі до наукових товариств та лабораторій. Так, Маргарет Флой Вошберн, яка стала першою жінкою, котра офіційно здобула ступінь доктора психології в Корнелльському університеті (1894), тривалий час долала обме-

ження щодо участі в професійних об'єднаннях. Зокрема, вона зіштовхнулася з відкритою сегрегацією з боку товариства «Експериментатори», заснованого Едвардом Тітченером, куди жінок свідомо не приймали під приводом того, що їхня присутність «заважатиме вільній науковій дискусії». Попри це, праця М. Вошберн «Тваринний розум» (1908) стала основоположною монографією з порівняльної психології. [10]

Жінки-науковиці перебували під тиском статусної нерівності та «потрійного навантаження». Вони обіймали низькооплачувані посади в жіночих коледжах з надзвичайно високим педагогічним навантаженням та повною відсутністю державного або інституційного фінансування для дослідницьких лабораторій. Багато з них були змушені працювати як позаштатні асистентки своїх чоловіків або колеґ-чоловіків, залишаючись у тіні їхнього офіційного академічного статусу та позбавленими права на самостійне грантове фінансування.

Ці інституційні бар'єри не лише гальмували індивідуальну професійну кар'єру жінок-науковиць, а й позбавляли психологічну науку значної частини інтелектуального ресурсу. Вони звужували предметне поле дисципліни, штучно відсікаючи проблеми та феномени, що виходили за межі маскулінного соціокультурного досвіду.

Щодо механізмів функціонування «ефекту Матильди» в психологічній історіографії, то потрібно зазначити, що сам термін «ефект Матильди» запроваджений дослідницею історії науки Маргарет Россітер на честь американської феміністки та суфражистки Матильди Гейдж. Він описує системне соціальне явище применшення, заперечення або приписання колеґам-чоловікам наукових здобутків жінок. В історії психологічної науки цей ефект реалізовувався через кілька характерних та стійких історіографічних механізмів, які суттєво викривили реальний перебіг наукових відкриттів [11].

Характеризуючи механізми функціонування «ефекту Матильди» в історії психологічної науки, маємо виокремити три ключові історіографічні вияви цієї деформації.

Приписування авторства. Концепції, гіпотези та емпіричні дані, отримані жінками-дослідницями, у публічному та академіч-

ному дискурсі систематично зв'язувалися з іменами керівників лабораторій або колег-чоловіків. Яскравим прикладом є концептуалізація «потягу до смерті» Сабіною Шпільрейн (1912), яка була використана Зигмундом Фройдом у праці 1920 року лише з побічним згадуванням її імені в примітці [10].

Незримо співавторство. Трактатування фундаментальної наукової праці жінок не як самостійної концепції, а як допоміжного «асистування», «технічної систематизації» чи «емоційної підтримки» чоловіків-науковців. Подібний механізм виявився у применшенні ролі Ельзи Френкель-Брунsvік під час розроблення концепції «авторитарної особистості» (у співавторстві з Т. Адорно) та у тривалому нівелюванні самостійності й теоретичної автономії праць Анни Фройд [13].

Цензурування у навчальній літературі. Вилучення імен жінок-дослідниць із класичних підручників та подання еволюції психологічної думки як «естафети великих чоловіків». Це призвело до тривалого замовчування у базових підручниках ХХ ст. фундаментального внеску Крістіни Ладд-Франклін у створення теорії колірної зору та Енн Трісман у розроблення когнітивних моделей уваги [10].

Прикладом тривалого історіографічного викривлення є також ігнорування концептуальних внесків Анни Фройд у систематизацію механізмів захисту Его та Ельзи Френкель-Брунsvік у розроблення концепту авторитарного синдрому. Тривалий час їхній доробок сприймався науковою спільнотою лише як доповнення або систематизація ідей Зигмунда Фрейда та Теодора Адорно відповідно, що є класичним проявом «ефекту Матильди» [10].

Аналіз історіографічних джерел показує, що «ефект Матильди» функціонував не як випадкова помилка окремих біографів, а як системна інституційна практика. Однак, попри інституційний тиск, дискримінаційні бар'єри та історіографічне замовчування, праці жінок-дослідниць спричинили серію революційних парадигмальних зсувів, що докорінно змінило обличчя когнітивної, експериментальної та клінічної психології у другій половині ХХ ст. Вхід жінок у науковий дискурс забезпечив розширення гносеологічних меж усієї дисципліни.

Екологічний підхід та перцептивне навчання (Елеонор Гібсон). Створивши у співавторстві з Р. Воком методичу «зоровий обрив», Е. Гібсон спростувала пасивні та бієвіоральні трактування перцепції. Вона довела, що сприйняття глибини є фундаментальною, адаптивно сформованою здатністю [7]. Е. Гібсон сформулювала концепцію перцептивного навчання, згідно з якою розвиток сприйняття полягає не у збиранні ізольованих сенсорних даних, а у здатності диференціювати інваріантні структури навколишнього середовища. Це заклало основи екологічного підходу до перцепції.

Теорія інтеграції рис (Енн Трісман). Е. Трісман спростувала уявлення про жорстке блокування сигналів увагою, запропонувавши модель її «послаблення». У своїй теорії інтеграції рис вона розділила процес сприйняття на автоматичне виділення рис та їхнє сфокусоване об'єднання. Дослідниця також довела, що в разі дефіциту уваги психіка може помилково комбінувати риси різних об'єктів (феномен «ілюзорних зв'язувань») [10].

Реконструктивна природа пам'яті та феномен «помилкових спогадів» (Елізабет Лофтус). Праці Е. Лофтус докорінно змінили класичні уявлення про людську пам'ять як про статичний та об'єктивний архів подієвого досвіду. Е. Лофтус експериментально обґрунтувала реконструктивну природу пам'яті, відкривши «ефект дезінформації» [1]. Вона довела, що введення нової вербальної інформації або маніпулятивних запитань після події здатне модифікувати початкові спогади або навіть імплантувати повністю вигадані ментальні конструкції («помилкові спогади»). Це відкриття мало колосальний методологічний резонанс, трансформувало юридичну психологію свідчень, судову експертизу та клінічні практики роботи з психотравмою.

Соціокультурний психоаналіз та психологія жінки (Карен Горні). Ранній внесок К. Горні у деконструкцію біологічного детермінізму З. Фрейда дав змогу переорієнтувати психоаналітичну думку на соціокультурні чинники розвитку особистості. Критика фрейдівської концепції «заздрості до пеніса» та введення поняття «базисної тривожності» дали змогу

К. Горні обґрунтувати, що психологічні особливості жінок є наслідком патріархальних соціальних обмежень, а не біологічної неповноцінності, що започаткувало автономну психологію жінки [3; 5].

Теорія об'єктних стосунків та дитячий психоаналіз (Мелані Кляйн). Фундаментальним проривом у розвитку клінічної психології стала наукова діяльність Мелані Кляйн, яка, долаючи опір ортодоксального середовища, здійснила концептуальний зсув від класичної фрейдівської теорії потягів до теорії об'єктних стосунків. Започаткувавши метод ігрової терапії як повноцінний аналітичний еквівалент методу вільних асоціацій, вона відкрила доступ до вивчення несвідомого дітей раннього віку. Доробок М. Кляйн [8; 9] розширив ґносеологічні межі дисципліни, довівши, що глибинне розуміння структури особистості неможливе без урахування найбільш раннього, довербального та материнсько-орієнтованого досвіду дитини.

Отже, задля розбудови гендерно-чутливого та інклюзивного освітнього середовища у закладах вищої освіти пропонуються такі кроки.

Введення до курсу «Історія психології» та інших дисциплін окремих підтем або питань щодо наукової спадщини жінок-дослідниць на кожному історико-науковому етапі. Такий підхід забезпечить більш збалансоване висвітлення еволюції психологічної думки та дасть змогу здобувачам вищої освіти отримати цілісне уявлення про розвиток наукових шкіл.

Впровадження до практичних занять спеціальних кейс-стаді задля аналізу «ефекту Матильди», орієнтованих на джерелознавчий аналіз першоджерел. Студенти мають навчитися ідентифікувати факти замовчування авторства, інституційного тиску та дискримінації в історичних документах, розробляючи навички критичного історіографічного аналізу.

Реалізація цих кроків не лише дасть змогу відновити історичну справедливість у навчальному процесі, але й сформує у майбутніх психологів гнучке критичне мислення, рефлексивність та високий рівень гендерної культури.

Висновки. Проведений системний історико-психологічний аналіз засвідчує, що

інституційний сегрегаціонізм та «ефект Матильди» протягом тривалого часу виступали потужними стримуючими факторами розвитку психологічної науки, звужуючи її предметне поле та збіднюючи епістемологічний потенціал. Академічна сегрегація межі XIX – першої половини XX століття виявлялася у формальних заборонах на здобуття наукових ступенів, обмеженні доступу до лабораторій та професійних товариств, що створювало штучний бар'єр для реалізації інтелектуального потенціалу жінок-дослідниць.

Доведено, що ревізія андроцентричного історіографічного дискурсу та відновлення значущості наукового доробку М. Калкінс, М. Вошберн, С. Шпільрейн, К. Горні, М. Кляйн, А. Фрейд, Е. Гібсон, Е. Трісман та Е. Лофтус дає змогу сформувати цілісну, об'єктивну та інклюзивну картину еволюції психологічної думки. Інтеграція їхніх відкриттів довела, що пізнавальні та особистісні процеси неможливо досліджувати ізольовано від соціокультурного та екологічного контексту.

Практична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності модернізації освітнього процесу у вищій школі. Впровадження наскрізного гендерного підходу до викладання курсу «Історія психології», розгляд «ефекту Матильди» як аналітичного кейсу та формування гендерно-чутливої дослідницької компетентності студентів є запорукою розбудови сучасної, науково об'єктивної психологічної галузі.

Використання генеративного штучного інтелекту під час підготовки рукопису. Під час підготовки та оформлення цієї роботи автором було залучено інструменти генеративного штучного інтелекту, зокрема велику мовну модель Gemini (Google, 2026). Штучний інтелект використовувався для технічно-допоміжних завдань: стилістичного редагування та мовного коригування окремих фрагментів тексту, розширення анотації до нормативного обсягу. Авторка критично переглянула, відредагувала і відверифікувала увесь згенерований та скоригований матеріал і несе повну відповідальність за зміст та остаточний текст цієї публікації.

Список використаних джерел

1. Гарькавець С., Цільмак О. Юридична психологія в обличчях: довідник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 82 с.
2. Петренко Н., Даніліч-Скакун А., Дрокіна А. Феміністська критика в історії психології: забуті постаті жінок-науковиць. *Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського. Серія: Психологія*. 2025. Т. 36 (75) № 6. С. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.6/01>.
3. Ратушний Д. Культура в психоаналітичній концепції Карен Горні. *Українські культурологічні студії*. 2022. № 2 (11). С. 94–96. DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2022.2\(11\).19](https://doi.org/10.17721/UCS.2022.2(11).19).
4. Роменець В., Маноха І. Історія психології ХХ століття: навчальний посібник. Вид. 3-тє. Київ: Либідь, 2017. 1056 с.
5. Хорні К. Невротична особистість нашого часу. Київ: Центр навчальної літератури, 2025. 234 с.
6. Щотка О. Гендерна психологія: навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 358 с.
7. Best D.L., Gibbons J.L. Women across the history of cross-cultural psychology: Research and leadership. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2022. Vol. 53 (7–8), P. 976–992. DOI: <https://doi.org/10.1177/00220221221112366>.
8. Elizabeth Bott Spillius (Hrsg.): Melanie Klein heute. Entwicklungen in Theorie und Praxis. 1 Bände. Auflage. Klett-Cotta, Stuttgart. 2020. 446 p.
9. Grosskurth P. Melanie Klein: Her World and Her Work. New York: Knopf, 2025. 651 p.
10. Psychology's Feminist Voices (PFV) Мультимедійний цифровий архів URL: <https://feministvoices.com>.
11. Rossiter Margaret W. The Matthew Matilda Effect in Science. *Social Studies of Science*. London: SAGE Publications, 1993. Vol. 23. No. 2. P. 325–341. DOI: 10.1177/030631293023002004, issn 0306-3127.
12. Stevens G., Gardner S. The women of psychology: Vol. II. Expansion and refinement. Cambridge, MA: Schenkman, 1982. 301 p. URL: <https://archive.org/details/womenofpsycholog0002stev/page/n1/mode/2up>.
13. Young-Breuhl E. Anna Freud: A biography. 4nd Edition. New Haven and London: Yale University Press, 2004. 545 p.

References

1. Harkavers, S. & Tsilmak, O. (2023). *Yurydychna psykholohiya v oblychchakh: dovidnyk* [Legal psychology in faces: a handbook]. Odessa: Vydavnychy dim "Helvyetyka" [in Ukrainian].
2. Petrenko, N., Danilich-Skakun, A., & Drokina, A. (2025). Feminist kritika v istoriyi psykholohiyi: zabuti postati zhinok-naukovyts [Feminist criticism in the history of psychology: forgotten figures of female scientists]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. Vernadskoho. Seriya: Psykholohiya*, 36 (75) (6), 1–9. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.6/01> [in Ukrainian].
3. Ratushnyy, D. (2022). Kultura v psykhoanalitichnyi kontseptsii Karen Horni [Culture in Karen Horney's psychoanalytic concept]. *Ukrayinski kulturolohichni studiyi*, 2 (11), 94–96. [https://doi.org/10.17721/UCS.2022.2\(11\).19](https://doi.org/10.17721/UCS.2022.2(11).19) [in Ukrainian].
4. Romenets, V., & Manokha, I. (2017). *Istoriya psykholohiyi XX stolittya* [History of psychology of the 20th century] (3rd ed.). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
5. Horney, K. (2025). *Nevrotychna osobystist nashoho chasu* [The neurotic personality of our time]. Kyiv: Tsentr navchalnoyi literatury [in Ukrainian].
6. Schotka, O. (2019). *Henderna psykholohiya* [Gender psychology]. Nizhyn: Vydavets PPLysenko M.M. [in Ukrainian].
7. Best, D.L., & Gibbons, J.L. (2022). Women across the history of cross-cultural psychology: Research and leadership. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 53 (7–8), 976–992. <https://doi.org/10.1177/00220221221112366>.
8. Spillius, E.B. (Ed.). (2020). *Melanie Klein heute. Entwicklungen in Theorie und Praxis* [Melanie Klein today: Developments in theory and practice] (1st ed.). Stuttgart: Klett-Cotta [in German].
9. Grosskurth, P. (2025). Melanie Klein: Her world and her work. New York: Knopf.
10. Psychology's Feminist Voices (PFV). (n.d.). Multimedia digital archive. <https://feministvoices.com>.
11. Rossiter, M.W. (1993). The Matthew Matilda Effect in science. *Social Studies of Science*, 23 (2), 325–341. <https://doi.org/10.1177/030631293023002004>.
12. Stevens, G., & Gardner, S. (1982). The women of psychology: Vol. II. Expansion and refinement. Cambridge, MA: Schenkman. <https://archive.org/details/womenofpsycholog0002stev/page/n1/mode/2up>.
13. Young-Breuhl, E. (2004). Anna Freud: A biography (4th ed.). New Haven & London: Yale University Press.

Дата першого надходження статті до видання: 28.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026